

**КОНФЕСІЙНА МАСОВА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА
РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ІСТОРИЧНОГО,
СОЦІОЛОГІЧНОГО ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ**
(за матеріалами джерелознавчих досліджень)

С. Головащенко (кафедра філософії і релігієзнавства)

Аналіз архівних джерел як соціологічного матеріалу (що саме по собі є цікавою релігієзнавчою методикою) чимало дає для історичної реконструкції особливостей розвитку різних конфесій у минулому, а також суспільного та духовного контексту цього розвитку. Тут досі найбільш звичними були і є дані про географію розташування та кількість релігійних громад, їхню чисельність, статuti й інші правила внутрішнього впорядкування, соціально-демографічні характеристики віруючих.

Проте, отримуємо також і цікаві дані про ментальне та духовне життя, релігійні переконання та експектації віруючих минулих часів. Форма цих даних найрізноманітніша: від записів своєрідних бесід-інтерв'ю з віруючими до їхніх власноручних свідчень, зафіксованих документально і збережених у бюрократичних надрах колишніх імперій.

Так, зберігся документ-протокол своєрідного опиту-“анкетування” селянина-штундиста, здійснений ще у 1895 році православним священником-місіонером. Відповіді віруючого яскраво свідчать про особливості засвоєння протестантської догматики на рівні буденної релігійної свідомості. Догматичні уявлення простого селянина вже в ті часи виявилися досить розвиненими та структурованими. Цілковито усвідомленими та послідовними були відповіді про Святе Письмо як єдине джерело віровчення, про розуміння Святої Трійці, про заперечення таїнств на відміну від обрядів, заперечення особливо, “благодатного” стану священників тощо. Однак деякі уявлення виявилися досить аморфними, незважаючи на теологічну розвиненість відповідних положень, наприклад, про за поруку спасіння, шляхи отримання благодаті тощо (ЦДА Автономної Республіки Крим.— Ф.118.— Оп.1.— Спр.2383.-Арк.3). Чи то були наслідки вад релігійного навчання, чи певної віросповідної невизначеності самої громади віруючих?

Трохи іншу форму догматичної визначеності та силу переконань демонструють особисті свідчення, подібні тому, яке було дане 20-річною баптисткою у відповідь на “увещання” православних священників: для неї виявилось “досить однієї віри в Ісуса Христа” і ніяких посередників (священників, таїнств) вона не потребує, бо “за словом

Писання усі люди священники і самі здатні спасатися” (ЦДІА, м. Київ.— Ф.127.— Оп.1074.— Спр.122.— Арк.5).

Показовим виявився також приклад протестантської апології, поданий у редакційній статті до “Киевских Епархиальных Ведомостей” за 1880 рік (№32—33— С.7—9). Апологія ця парадоксальним чином апелювала до вітчизняної релігійної традиції, оперуючи поняттями “правовірність”, “православ’я”. Так, протестант-“штундист”, який наважився написати до православного церковного журналу, називає себе та своїх одновірців “православними”, відносячи це найменування “до тих людей, які виборюють право вірувати в Господа нашого Ісуса Христа й намагаються провадити земне життя за вченням Христа Спасителя, що вміщене в Євангелії та посланнях Апостолів”. Аргументація дописувача (пізніше виявилось, що то був відомий євангельський проповідник Іван Лясоцький), наведена далі, навіть змусила православного автора-коментатора визнати, що протестантський рух “доводить пробудження релігійного почуття, намагання дати йому задоволення через свідоме засвоєння релігійної догми...”, що цей рух є “боротьбою проти того ж самого “хрещеного язичництва”, з яким без успіху бореться православна церква...”

Ціла низка віровчительних документів (“сповідань віри”, “викладів віри”), віднайдених у вітчизняних архівах, виявляють спадкоємність євангельських ідей та традицій духовного християнства на вітчизняному ґрунті. Знайомство з цими документами та їх уважне дослідження є корисним та необхідним як для істориків, так і для богословів.

Деякі документи дозволяють зазначити, що серед релігійних, моральних та соціальних уявлень євангельських віруючих України кінця ХІХ — початку ХХ ст. містилися також елементи соціальної міфології, властиві традиційному народному світосприйняттю. Наприклад, це досить поширені серед віруючих уявлення про належність самого російського імператора до “штундистів”. Будучи виявом народної міфологеми “доброго царя-батька-заступника”, такі уявлення оживали в періоди найінтенсивніших утисків з боку держави та офіційної церкви. Крім чисто історичного інтересу, подібні свідчення спонукають замислюватися над питаннями взаємодії релігійно-конфесійної (церковної) та народної культур стосовно сьогодення.

Можливість не лише усвідомити, а й відчутти історичність, “процесовість”, живе “зростання” євангельського руху в нашій країні зміцнюється вже досить усвідомленим прагненням керівництва ряду

протестантських конфесій розвивати церковно-історичні дослідження. Це є важливим і цінним з кількох причин. Існує, наприклад, безпосередній, “простий” прагматичний аспект: долучення до “науки” є знаком “прогресивності”, “модерновості”. “Прагматизм” цей має і глибший шар. Зацікавленість у власній церковній історії є виявом нагальної потреби у самоідентифікації тієї чи іншої конфесійної традиції на українському ґрунті. Ця проблема існувала завжди для протестантів, але тепер вона актуалізувалася. З одного боку, звернення суспільства до релігії, до релігійних проблем, зростання потоку інформації про роль та місце тих чи інших конфесій у становленні національної культури, державності; дискусії на цьому тлі.

З іншого боку — інтенсивний релігійно-ідеологічний вплив з-за кордону, активізація нетрадиційних для України виявів релігійної свідомості та форм релігійного життя. Це спонукає до пошуків власних джерел та утвердження вкоріненості до духовного, культурного, суспільного життя України.

Але існує аспект, який відбиває “макро”-закономірності історичного розвитку окремих конфесій, та й релігії в цілому. Йдеться тут про одне з корінних питань християнської еклезіології. А саме: в багатьох протестантських церквах спостерігається тенденція формування та утвердження конфесійних догматичних та канонічних традицій, формування (часто ще не артикульованого) власного “Святого Переказу”. Це може виявитись несподіваним для багатьох, хто є уміцненим у традиційних уявленнях про протестантську релігійність (бо ж загальновідоме положення про Святе Письмо як єдине джерело віровчення та церковного життя). Нові тенденції ще чекають на оцінки — як з боку науковців, так і в церковному середовищі.

Проте безумовно, що утвердження християнськими конфесіями власної віросповідної та канонічної традиції передбачає найпильніше вдивляння у власну історію — історію богословського, місіонерського, молитовного та громадсько-общинного життя.

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЯК ПРИКЛАДНА ЕТИКА: ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

А. Єрмоленко (кафедра філософії та релігієзнавства)

У філософських дискусіях останнього десятиліття особливе місце посідає обговорення питань прикладної етики, тематичне поле дослідження якої спрямовано не так на розв’язання проблем обґрун-